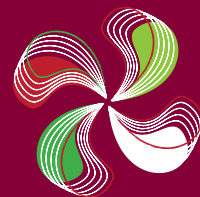

ZER
ALDIZKARIA

417. zenbakia
2015 GARAGARRILLA

**Bizkaitarrei
Bizkaieraz**

www.euskerazaleak.biz • info.euskerazaleak@gmail.com

**KRISTOBAL KOLON,
NAFARROAKO IVⁿ
KARLOS ERREGEAREN
Semea izan ote zan?**

**MALLORKATIK
TXANGOLARI (II)**

Euskalerrian euskeraz EUSKERAZALEAK

2015-2016 IKASTURTEA

BIZKAIERAZ 48. IKASTAROA IRU MAILLA

Egunak: astelen eta eguasten
edo astearte eta eguenetan

Orduak: Goiz eta arratsalde

Ordaña: 150 €

Izena emoteko tokia: Euskerazaleak

Colón de Larreategi, 14-2
urrutizkiña 94 423 53 22
Bilbao 48001

Asiera: urriaren 13an

48. CURSO DE EUSKERA BIZKAINO 3 NIVELES

Días: lunes y miércoles
o martes y jueves

Horas: Mañana y tarde

Curso completo: 150 €

Inscripciones: Euskerazaleak

Colón de Larreategi, 14-2
Teléfono 94 423 53 22
Bilbao 48001

Comienzo: 13 de octubre

ZER ALDIZKARIA

Ordaindu, mesedez, ZER aldizkaria! (ogeitamabost euro) kontu onetan:

**EUSKERAZALEAK
BILBAO BIZKAIA KUTXA
ES28 2095 0000 74 2000089615**

Adiskide! Mesedez ZER aldizkaria aurrera eroaten lagundu eiguazu!

Ebagi orri onetan txarteltxu au, eroan BBKra eta ordaindu 35 €.

Ez dozu ezer be idatzi bear.

Baiña, aztu barik, esan Kutxan zeure izena eta zeure errikoa.

Eskerrik asko!

Euskerazaleak

ASOCIACIÓN PARA EL FOMENTO DEL EUSKERA

Colón de Larreategi, 14 - 2.º dcha.

48001 BILBAO

Urrutizkina : 944 235 322

info.euskerazaleak@gmail.com

Laguntzaille

Bizkaiko Foru Aldundia
Diputación Foral de Bizkaia

ISSN: 1132 - 1350

Lege gordailua: BI-1452-85

MALLORKATIK TXANGOLARI (II)

.....
Atutxa'tar Paul, 2015'ean Zornotzan Loraila'ren 16'an

Juduak, itsasoko mapagintzan Mallorkako ugartean jakiten ebana.

Llull'tar Raimundok, eskolaren ereduzko jakituriz, katalanez idatzi ta margoztu ebezan itsas eskutitz edo mapak, garrantzi aundienetarikoak dira, askoz geiago, itsas osteko ardura orretan ba ziran, eta eginkizun orreik dira aurkeztan dauskuezanak, Mallorkan egon ziran itsas osteko ikerketaren zaletasunezkoak.

Kontuan artu bear dogu, juduak orduko denboran euki eben merkantil artu emonakaz, mauri ta kristau mundu guztitik zabaldua aurkeztan zirela, eta ondo baiño obeto ezagutzen ebezala Lur Arteko itsasoa eta beste itsasoetatik ur gainean ibilteko bear ebezan orduko tresneri guztiak.

Ez da arritzekoa ba, Kolonek alango Kristau siñismena ta itsas zaletasunezko jakituria eukitea, Llull'tar Raimundo, Abraam Kresques eta bere seme Jafuda juduaren jakituri aunditik asko eukelako ikasita.

1.391kako urtean kristau zoro batzuk, Kall deritxon judu auzunea erasotu eben, eta 300 judu inguru il ondoren, galazo eutsoen judutarrai kristautasunezko siñismenara itzuli zitezen edo bestela lur aietatik alde egien.

Siñismena aldatu eben artean, Kreskes'tar Jafuda be egon zan, eta izena aldatu bearrean agertuta, onek Ribes'tar Jaumerena artu eban.

Eta siñismena aldatu gura ez eben beste batzuk, Kolontarren antzera, Flandesera aldatu ziran.

1.391kako urtean, kristautasunezko siñismenara aldatu ziran judu artean, batzuk Kolonen izena artu eben, emendik Flandesera zabaldua.

Kolon Kataluñako abizen bat da, txori Kolonbus'en ize netik artuta dagoena, eta I Jaime Aragoiko erregeak ugar te au 1.229an menperatu ebenetik, eurak daukien oiturazko abizen batera biurtu zan.

1.394ko urtean Ribes'tar Jaume edo Jefuda'tar Kreskes au, Bartzelonara joan zan mapagintzan.

Eta 1.412ko urtean, Portugaleko Itsasgizon´tar Enrike errege semeak deituta, Portugalera joan zan, bertan bide-
ratzeko Enrikek sortaraziko eban mapagintzaren lantokia.

1.450eko urtean Mallorkako errigizartearen artean, auzitegikoak⁽¹⁾ erritarren aurka matxinatu ziranean, merkataria aberatsaren artean askok, Anjoutar Renatori lagundu eutsoen, Aragoiko errege biotz andiko V.n Alfonsoren aurka.

Eta merkataria aberats onein artean, Mallorkako Kasenabe´tar Gillaume eta Koullon´tar Kristobal, Kolontar Kristobalen osabak zirenak aurkezten ziran.

Dana dala emen agertzen da Kolontar Juan, igeslari bi ta andre Margalidaren aita.

Baiña, nor ote zan Margalinda ori ?.

Margarita andere lagun bat izan zan, IVn Karloseri atxilotutako denboratan laguntzen egonekua.

1.459ko urte onen amaieran, IVn Karlos eta Margaritaren artean maitetasunezko lantankerietan ibilita, 1.460ko Bagillan seme bat jaio jakien, eta IVn Karlos bertan ez egon arren, jakin ebalako aurdun egon zala, Mallorkako gotzai ta erki edo gudu jaurleriari idatzi eutsen eskutitz bana, gertakizun orren barriak arduratu zitezen, eta egia izan bear da, erki edo gudu jaurleriak eta gotzaiñak ardura aundiz erantzun ebela, IVn Karlosek osteria idazten dautsielako beste eskutitz bat eskerrak emenez.

Eta jaio zan ume ori izan zan Kolon´tar Kristobal, Amerikako lurraren agerketak lortu ebezanak, IVn Karlos euskal errege Nafartarrak, ezkontzatik kanpo euki ebazan semeetatik lau ontzat artu ebazanetik Kolon´tar Kristobal bat izan zalako.

Nik ez daukat zalantzarik, Kolon´tar Kristobal euskal nafar IV.n Karlos erregearen eta Mallorkako semea zala eta uste dot laster egiztatu egingo dala.

Gure txangolaritzazko egunak Mallorkatik.

2.015´an Jorrailla´ren 27´ko Astelen eguna eta gure txangolaritzaren lenengo eguna:

Gure suin Mintegi ta Uriarte´tar Mikel etorri zan arratsaldeko irurak eta laurenetan bere berebillagaz, gu Loiuko egazkiñen zelaira eroateko.

Eta bertan egon giñanean, pardel edo bide zorroak marraztera joan giñan gero egazkiñan euren gorde lekuan sartuta, gugaz batera aldatu zitezen Mallorkara.

Arratsaldeko bostak eta amazapi minutu ziranean urten gendun Loiuko egazkin zelaitik, seiterdiak ziranean Mallorkara eltzeko.

Zorro edo pardelak berrezkuratuta, bus batera igon gendun, Mallorkako Arenalean dagoezan askotariko arrotzetxe edo ostaletxetara joateko.

Gure taldea, Aita Rafaelen kaleko zenbaki bian dauan

(1) Auzitegikoak = forenses.

Abana Bay⁽¹⁾ ostaletxera joan zan, eta zazpiterdietan ostaletxeko arreran, gidarien oarra entzun ondoren, urrengo egunean goizeko 9´1/2etan beko gela nagusian egon gindezen, eta euren asken antolamenduzko berbak entzun eta 511´ko bizigelako giltzak artuta logela barrura sartuta, eroan genduzan jantziak, euren lekuetan atonduten asi giñan.

Garbitu ondoren, afaltzera beratu giñan eta ondo janda ostean, erritik ostera bat egitera joan giñan, amarterdietan baiña, iñor ez zalako ibilten kaleetatik ostaletxera joan giñan lo egiten.

2.015´eko Jorrailla´ren 28´ko asteartea eta gure txangolaritzaren bigarren eguna:

7´retan jagi giñan, garbiketa ostean jan tokira joanda gosaltzeko.

Eta emen janariagaitik esan bear dotena, nai gosalkeran, bazkal edo afalkerarako, janari ugari eta aukera askokoa euki gendula, iñor tximistaka asi edo gorriak esan ez egiazan.

9´1/2etan joan giñan ostaletxearen gela nagusira, bide orrein zuzendariak ia guri zer aurkezten euskuen aste osorako.

Leen, 50 minutu beranduago asi giñan, mikrofonu edo ozenki berba egiteko gaillutik ez zalako ezer entzuten.

Asi zanean oartu eban, lapurketa asko egon zirala Mallorca guztian, eta txebera orreitan ez jausteko zelako aukeretatik urrundu edo alde egin bear genduela esan euskuen.

Egun orren arratsaldeko bideagaz asi jakun, eta emon euskun bidaien izen lerrotik, berak azpian marratu ebazan bidaiak azaldu euskuzan, bertatik guk gure genduna artzeko.

Bost eguneko bidaiak artu genduzan Lourdesek eta nik, Mallorca osoa ikusteko gogoia euki gendulako.

Batzarra amaitu eta gidarien zuzendariagaz, ostera guzti orreik ordaindu ondoren, Berd eta Martoreill´tar Gabrielekin berba egitea lortu neban, eta arratsaldeko 4´retatik 6´rak arte itxaroten egongo nintzela esan neutson.

Ez eban jakin zelan etorri gure ostaletxera, oso barriak diralako, eta 7´1/2 karte itxaron bear neban.

Bera eldu zanean, beren liburuak daukan argazkitik ezagutu neban, eta zorionduz batera eskua emon ostean, kafetegiko mai baten ondora joanda, bereala asi gintzazan berbaz gure Koloneko mintzagaiarekin.

Nik, gure Kolonen gora beran idazteko edestia berari aurkeztuta, eta idatzi neban Euskerazaintzazko aldizkari osoaren atal-bi berari emonda, bera beren liburuagaz eta ni gure aldizkariagaz eskuetan erakusten gagozela, argazki bi edo iru atara genduzan.

(1) *Habana Bay* = *Habana*, *ostaletxearen izenaren erdia da eta Bay*, bertan dauan errekearen izena.

Beragaz egonda, ardura aundiko gizon bizkorra, zabala ta bene-takoa agertu jatan, eta berak Kolonen gora beran sortu ta beti zabalik egoten dan Kolonen elkargoko erakustokiaren zabalbideko iru izkuntzatan dagozan txartelak emon eustazan, berak Kolonen gora beran lortu dauazan azkeneko zeaztazunekaz batera.

Bai ta orri andi bat be emon eustan bere azkeneko azterkuntzan lortu dabezanakaz, gero ta Kolonen egia geiago ziurtatzeko bere liburuan sartu gure dabezanak, bere argitasuna ukaezin edo gezurta eziñezkoa izanda, bere ustez eta niri "*ori bai badala benetako leergaillu bat*" esanda.

Ordubaterdi egon eta gero besarkatu giñan, eta bera, bere etxerako bidea artu ebanean, ez bion arteko arremanari, etenbageko iraunkortasuna emoteko itxaropenarekin.

Afaldu ostean eta lagun batzuekin egonda gero, 10¹/₂etan joan giñan ogera.

2.015'eko Jorrailla'ren 29'ko eguastena ta txangolaritzaren irugarren eguna:

Egun onetan, goiz eta arratsaldeko ikus taldeak euki genduzan, goizekoa *Baldemussa'ra* eta arratsaldean *granja edo basetxea ikustera*.

6¹/₂etan jagi giñan, eta 7¹/₂etan garbitu ostean bera joan giñan, jan tokian gosaltzeko.

8¹/₁₀minutuetan igon gendun busera, eta 7 busen artean korapillo bat egin zalako, 8⁴⁰ minutuetan urten gendun entrabalotasunezko⁽¹⁾ leku orretatik.

Kaleak oso estu biurtu dira an dagon berebil mordoagaz, eta busak gero ta aundiagoak diran lez, laster geratzen dira korapillotuta, naita busen gidariak trebetasun aundia euki.

9retan amaitu gendun ostaletxeetatik txangolariak batzen, ta Balldemossako Nazaretean Jesusen ixilkorren lekaidetxera joan giñan ikustera.

Gallur txiki baten gaiñean eta 425m goialdean daukala itsasoaren neurrian dago eraikita XVIgarrengo lekaidetxe ori, eta ospe aundikoa da, batez be, 1.838ko urtearen negu aldiko illabete batzutan, bertan bizi ziralako erritarren arritasun eta zurrumurru artean erakusten ebenagaz, Txopin'tar Frederik eta bere maitale Sand'tar George⁽²⁾, Txopin'tar Frederik bularreko gaixotasunekin egoala.

-Belarrezko sendakintzaren gela ikusi gendun.

-Lekaide buruen gela.

-Auzi, entzumeneko, artzaille edo ta ikuslearen gela, bertan Llull'tar Raimundoren margozkia egoala.

(1) *Entrabalotasun* = *incertidumbre, duda, indecisión, perplejidad, irresolución.*

(2) *Bere benetako izena* = *Aurora Dupin izan zan.*

-Lekaidearen lo egiteko gela, jantzi ta ogea.

-Jateko gelan be egon giñan, berton Grenobleko biltzarraren margozkia egoala.

Txopiñen gelan bere pianua egon zan, eta ikustera joaten ziran piano joile guztien argazkiak dingilizka eskegita egon ziran pianu orreitan eres oso edo erezati bat jo ondoren. Euren artean, gure Atxukarro´ren argazkia ikusita.

-Santxo´tar erregearen jauregian entzun gendun, bertoko piano-joile baten, Txopiñen eresitz⁽¹⁾ musikaldi poli bat.

-Eta Santxo erregearen jauregia ikusten amaitu gendunean, ordu-l Lauren bat emon jakun ingurua ikusteko, eta 12´etan osterabusean Itsas begiko Lekaidetxera⁽²⁾ joateko.

-Berton ikusi gendun Llull´tar Raimundo odol aitorlea⁽³⁾

-Eta otoiz toki baten ikusi gendun malbasiaren belarra landuta ardoa gozotzeko.

-Bidean goazela, Austroungaroaren⁽⁴⁾ jauregia be ikusi gendun, bertotik eta itsasertzera joateko, ikaragarritzko aldazbera egoala.

1´45 minutuetan eldu giñan granja edo eguras etxera, eta bertako erakusketak ikusi ondoren, Wratislao Vybornyren jatetxean bazkaldu gendun.

5´1/2etan eldu giñan gure arrotzetxera eta apur bat garbitu ondoren, erria ikustera joan giñan, gero 8´1/2etan afaldu eta 10´1/2etan lo gelara joateko.

2.015´ean Jorrailla´ren 30´eko eguna ta Txangolaritzaren laugarren eguna:

Gaurko egunez, egun osoko ikus taldea euki gendun, askenez Dratx kobak ikusteko.

6´45eko minutuetan jagi giñan, garbitu ta gosaria artuta 8´10 minutuetan busera igoteko.

Bus erdia bete gendun gure ostaletxean, 8´1/2etako bigarren txandan beste lauren bat eta 8´45eko minutuetan irugarren ostaletxean busa guztiz beteteko.

Adriana deitzen zan gure gaurko egunaren bidagillea, eta bera izan zan euki genduzan gidari guztietatik argitzaille edo onena bere adierazpeneko azalpenetan.

Orain 20 urte inguru, Poloniatik etorritakoa izan zan neska au, eta gatz edo atsegiñezko neskatoa izan zan buseko txangolari guztiak irripartsu eukiteko.

Natura-Park ikustera be joan giñan, baiña an ikusi genduana, abereen goibeldasuna baiño besterik ez gendun ikusi, 10´eta 6 minutuetan busera igoteko.

Argi ikusi gendun amen, baten batek alango gauzak: "diruaren irabazpiderako ipinten dabezenean gauza oneik", abere giza-joaren lepotik egiteko ipinten dirala, eta orregaitik ikusi gendun bada expadako "park" orreitan ainbesteko goibelaldia⁽⁵⁾, egon ziren abere, suge ta txori motatan.

Mallorka osoa dago iñoren eskuetan, eta orregaitik ikusten da aiñ argi, ainbesteko diruaren arrapaketa, Mallorkaren arpegiera aiñ begi illunagaz kokatzen dauana.

Adrianak, Sineu erritik aldatu giñanean, Mallorkako ugar-te osoaren erdia zala eta bera zala Mallorkako erri guztietatik zarreneitariakoa esan euskun, bertoko biztanleak arro esanda, munduaren ardatza zala. 1.309ko urtean agindu eban IIn Jaimek, bere erregetxea egiela berton, gero sorkundezko⁽⁶⁾ lekaimetxean biurtu zana.

10´1/4renetan, Majorika pitxiaren lantegi ta salketako etxera eldu giñan, eta zelan egiten ebazan pitxi polit orreik ikusi ta bertoko edaritegian garagardo eta akeita eran ondoren, arrakada batzuk erosi genduzan alabarentzat.

Porto-Kristo´ko errira eldu orduko, Dels-Ams´eko⁽⁷⁾ leize edo kobak ikustera joan giñan.

Leize txikerra baiña polita da bere ainbat urteko aitz negarrezko kandelar eta karearen gorako troskarekin, eta ainbat talde egon giñan leize orreik ikusten, dana kirian-kirian⁽⁸⁾ egiten zana.

Leize orretatik urten gendunean, erritik aske ibilteko denbora emon euskuen, eta Lourdes dendari asi zan lez, or ibili giñan suin ta birsemeari atorra motx eta larruzko beso estunak erosten.

Gauza onetan be argi ikusten gendun, iñoren eskuetan egon zirala txangolaritzazko anto-

(1) Eres itz = partitura musical. (2) Itsa begiko Lekaidetxea = monasterio de Miramar. (3) Odol aitorlea = martir. (4) Enago ziur zeaztasun onegaz. (5) Goibelaldia = tristeza, melancolia, murria, afición. (6) Sorkundezko = concepcionistas. (7) Dels Hams. (8) Kirian kirian = en perfecto orden.

lamendu oneik eta argiago, diruaren irabazpideko atonduketan eginda egon zirela.

1´1/2etan, Sa Gruta-Noban bazkaldu gendun ondo, egoitza bera oso kaizar-jauregizko itxura euki eban lekuan.

2´45 minutuetan busera igon gendun Drak´eko leize edo kobatarata joateko.

Bere izenak esaten dauan lez, eren-suge´ko leizea deitzen dautsoe, eta antziñekoa izan bear dau, beren berako aitz negar ugari ta aundi, eta gorako troska aundi ta ugariak arrigarrizkoak diralako, bere zelaikada osoa leiar edo kristalezko uragaz beterik dauala.

2´km daukaz luzeeran, lau leize edo kobatan bananduta, *“De los franceses” “Luis Salvador” “Blanca” eta “Negra”*.

Eren-Sugeko leize oneik, sei ur bildegi daukaz, aundiarena 177m luzeeran ta 5-9 metruko sakontasunean, tximist argiagaz ondo apainduta daukiena, argiak, kareak daukazan margo ezberdiñak nabarmendu egiten dabezalako, gure ikuspenera arrigarrizko margo eder bat lez agertu egiezen.

Itsasontzi txiki bategaz be egiten dabe antzerki alango bat, baiña tximist argiekin argituz berantza daukazan aitz negar aundi ugari eta gorantza daukazan troska aundi ta ugariak dira gure ikusmenera eltzen diranak, ikusgarriko margo eder bat lez.

4´1/2etan busera igonda, 5´45 minutuetan eldu giñan gure Abana arrotzetxera, bertan garagardo ta mertxikaren ur gozoa⁽¹⁾ eranda, lo gelara joan giñan apur bat garbitu ta gero itsasertzeko ondar luzeetan egurasten ibilteko.

8´1/2etan afaldu gendun eta 10´1/2rarte lagunakaz egonda gure gelara igon gendun.

2.015´eko Loraila´ren 1´eko barikua ta Txangolaritxaren bostgarren eguna:

Gaurko egun osoa, Mallorkako Palma dan uri nagusi osoa ikusten bete gendun.

6´45 minutuetan jagi giñan, garbitu, gosaldu eta 8´10etan busera igon, Mallorkako uri nagusia ikustera joateko.

Naikoa euki neban taldearen gidari barri onegaz, Palmaren uri nagusiko bidean goazela, mallorkaren edestia asi jakun adierazten Maribent jauregitik asita bizi zira errege guztiak espainolak izan ba ziran lez, espaineko itz ori min puntan euki ebalako beti.

Baiña, Mallorkako edesti ta gaztelerari asi jakon espainol esaten, eta alango baten berari deituta: *“espainako laterri ta edestiak ez zirala Mallorkaren izen edo ta edestiak, espain laterriko izena, iragankorrezko izena zala, ez zala euren aitorezko edo jaiotako izena, gaztelerari ez zan espainol bezela, esan neutson”*, eta zer esangurera agertu eban barre iri edo irripartsuagaz, ontzat uste

(1) Mertxikaren ur gozoa = zumo de melocotón.

dot artu ebazala nik esandakoak, ortik aurrera ez ebalako aipatu geiago espainol itz ori bere kon-dairan, arik eta V.n Felipe Bor-boia agertu eban arte.

Palmako golkora eldu giñanean, arrituta geratu giñan ikusi gen-duzan ainbat apainduriko itsa-sontziekaz.

Gotzai eleiza edo Eleiz-Nagusira joan giñan ikustera, eta bera ede-rra izanez gaiñ barruan daukazan edertasun arrigarri arteetan, ar-gibae edo leio borobil ederra ta Llull'tar Ramon edo Raimundo frantzizkotarra ilobiratuta dauan otoiz tokia ikusi ostean, 12' ak ziranean, bertoko lore baratze edo zugaztiko enparantzara joan giñan, eta bertan ezarleku baten egon giñela milla urte-ko zuaitz andi bateri argazkiak ataraten, sindikatu edo alkarta-sunezko talde ezberdiñen ager-kundezko bira aundi bat agertu zan euren eskabide edo galde-ketakaz.

Niri arritu egin eustena, erri zaingoagaitik ondo babestuta egon zala.

Eguerdiko ordubiak ziranean "Sei Dorre"ko jantokira joan giñan bazkaltzera, eta arrain txirla'gaz egindako ziriol⁽¹⁾ salda, okela lur sagar erregosiare-kin eta gero koka edo kokla'ren budiña⁽²⁾ jan ostean, Kordubako ezkon biekin alkartu giñan ainbat barre eginda, oso barregarri, atsegiñ edo kontulari onak izan zirelako.

3'1/2etan busera igon gendun, Mallorkaren Palma uri nagusia-ren inguru ta barrua esagutzeko.

4'retan 1.300-1.309ko urte bi-tartean Bellberreko Jauregi edo gaztelua ikustera joan giñan.

Itsasoaren neurritik, gaiñaldean 140m daukan mendi gallur baten gaiñean eginda dago bere sen-dotasun guztiagaz Bellber'eko gaztelu ori.

Bellber'eko itza, ikusgune ederre-kua dala esan gura dau, ta benetan dala ikuspegi ederrekoa, bertatik Palma osoa ikusten dalako.

Ondo zaintzen daben Jauregi edo gaztelua da.

6'retan eldu giñan ostaletxera, eta 8'retan afaldu ondoren, akei-ta artzera joan gintzazan Eri-co itsasertzeko edaritegietara, 10'1/2etan ostaletxeko logelara joateko.

2.015'eko Loraila'ren 2'ko zapatua ta Txangolaritxaren seigarren eguna:

Egun onetan, Soller'era su gur-di'an⁽³⁾ joan, eta bertan erria ikusteko daukiezan tximis gurdi edo tranbira igonda, erri inguruak ikusteko atondu gintzazan.

6'45minututan jagi giñan eta egun barri guztien antzera nor-bera garbitu, eta jantokian gosalduta, 8'10 minutuetan prest egon giñan busera igoteko.

Berina, beira,⁽⁴⁾ edo leiar'ezko lantegi batera eroan ginduezan, bertan beraina edo leiar'ekin egi-ten ebazan gauza politak ikustera.

Akaita be artu gendun bertan, eta lantegi guztia ikusi ondo-

ren ta ardontzi edo urardo⁽⁵⁾ bi erosita, su gurdi batera igon gendun Soller'eko ibarrera joateko.

10'45minutuetan eldu giñan Soller'eko errira, bidean "Deia" erriaren izena ikusi ostean, erri-tik ikusle ta gidariaren berria-kaz oartu ondoren, egiten da-ben azoka ederretik ibili giñan ikusten, arik eta arratsaldeko ordubietan, tximist gurdi⁽⁶⁾ edo Sollerreko udalak, erria ikuste-ko daukazan alango tranbi bate-ra igonda, Sollerreko kaira joan gintzazan.

Arrazoiz deitzen dautsoe Solle-rreko ibarrari "urregorritzko Iba-rra" laranondo asko daukazelako bere lurretan, bai usai gozoa be, **laranondo orren laranlore ta li-moilorearen** usai gozoagaz bete egiten dalako erri inguru guztia.

Sollerrek, kai txiki eta polita dauka bere beirazko⁽⁷⁾ ur gar-den, eta gidariak kai ingurua ikusteko denbora emon euskuenean, ardantegi baten ikus-begi ederrenetik ardo zuri on bategaz, ur zorriak⁽⁸⁾ erreta jan egiguzala emon euskun aol-kuagaz.

Ingurua ikusi ondoren Lour-des ta nik, jatetxe baten aurrean egon ziran mai ezarlekuakaz ezarri giñan eta serbitzen egon zan neskatoari, gidariak agindu euskuna eskatu geuntson.

Ur zorri orreik jaten gagozela, buruan euken aoko garraztasu-nagaz konturatu bazan itandu neutson Lourdeseri, eta berak bokarta edo Lurrarteko itsa-soan artutako antxoak barrue-

(1) Ziriol = fideo. (2) Koka edo koka'ren budiña = flan. (3) Su gurdi = tren propulsado por fuego, gasolina o gasoil. (4) Beira, berina, berinaki, leiar = cristal. (5) ardontzi edo urardoa = vinajera. (6) Tximist gurdi edo tranbidea = tren o tranvía. (7) Beirazko, berinezko, leiarrezko = parecido al cristal, cristalino. (8) Ur zorri erreka = Gambas a la plancha.

taik daukien garratzezko usai edo ta aoko antzekoa eukiela esan eustan.

Nik, miraria dana, ez zala lurrarteko itsasoaren bizitzak daukien barruetako usai garratz eta agoko garratzasun ori eukitea, Lurrarteko Itsaso onen urak, munduko gizaren bizitzatik ainbat milla urtetan, Europa ta Afrikaren urmindu edo zikin zuloa izan ondoren, beren uraren osasunerako nai gatzaren laguntza euki arren, ur orreik arnas edo osijenua eukitea bear dabela esan neutson, Lurrarteko Itsaso onek Jibraltarretik, Atlant itsasoko urakaz daukan osasunduteko aukerak oso estuak diralako.

Altamar deitzen zan jate-txe orrein goiko solairuan jan gendun, arrigarrizko ikusmenak euki genduzala bere leiar-gintza aundietatik, eta bazkaldu ondoren 3'1/2ak ziranean busera igon gendun, Soyako ibarretatik gure ostaletxera joateko.

Denborari begira, egun au izan zan geien arrigarritu jakuna, euki gendun egugiro on, garbi ta ederrenagaz, Mallorkako ikuspegiagaz atsegindu gintzazalako.

6'retan eldu giñan gure Saarako ostaletxera, gure gelan garbitu ta oge ganean itzuteko, nire anak ainbesteko ibilkerakaz oso aundituta egon ziralako.

8'1/2etan afaltzera beratu giñan, gero 11'karte beko gela nagusian lagunekaz egoteko.

2.015'eko Loraila'ren 3'ko igandea ta Txangolaritxaren zazpigarren eguna:

Txangolaritzazko azken egun au, Alkudia, Formentor eta Pollensa ikusteko egun osoa izan zan.

Beti lez, 6'eta 45 minutuetan jagi giñan, garbitu, eta jan tokian gosaldu ondoren 8rak eta 10 minutu ziranean busera igonda Alkudiarantza joan gintzazan.

9'20-9'40ko ordu artean Inka'ko erriaren larru dendatan emon gendun denborea.

10'20-11'40ko ordu bitartean, Pollenzako erria ibili giñan gidarien azalpenakaz ikusten, artean Lluk'eko lekaidetxea bere Ama-Birjiñ beltza daukala, Sant Domingo'ren lekaidetxea gure Markiñako Zioztzaren lekaidetxeak daukan kalistro⁽¹⁾ ederraren antzekoa euki ebala ikusita, erromatarren zubi zarra, eta abar.

Itsas iate itsasontzi larregi ikusi genduzan Pollenzako kai orreitan.

Formentorrerantza joan giñanean, auntz'eko bide oso estu batetik joan giñan, sa-Kreuetako begira tokitik ikusten diran edertasunak ikustera, eta denbora gitxi baten egonda, urten izan bear gendun andik, berebil, bus, motorlari eta txirrindulari geiegi joaten zalako ikustoki orreitara, berebil bat bereala geratuta be, txirrindulari bat bere gaiñetik zelan joan zan ikusita.

(1) Zimitorio edo kalostre = claustro.

Arazo geiegi ikusi genduan berebil bus bide estu orretatik.

11kak eta 40' minutuetan eldu giñan Formentorrrera, eta 1.928ko urtean Arjentinako Adan Diel'ek, ain ospatsu egindako *Formentor-Ostaletxea* kanpotik erakutsi euskun gure bidai gidariak, bertan *Winston Txurtxil, Eduard Windsor, Gales'eko printzea, edo ta espainako mimistrua izan zan Alkala Zamora* egon zirala esanez.

12'40 minutu ziranean urten gendun Formentorreko burdibide orretatik, 1'1/4renetan Alkudiara joateko.

K.a.123ko urtean irasi eban Pollentiaren izenagaz Kinto Zezilo Metelo kontsulak, gaur arresidunezko uri-itxita dauan Alkudia'ren izenagaz erri politori, bere San Jaume erdi-mendeko eleiza XIXn gizaldean barritu egin ebena, XIIIIn gizaldiko Santa Anaren eleiza eta bere jaur-etxe ederrak ilusita, Artaiara joan giñan Kases de Son San Martiñeko jatetxean bazkaltzeko.

Ilar nabarrakin⁽¹⁾ egindako egosari⁽²⁾ gozo bat jan gendun, gero erretako oilaskoa saltsa gozo bategaz eta azkenez opil goxo⁽³⁾ antzeko bategaz amaitzeko.

3'1/2etan urten gendun Son San Martiñeko jatetxe orretatik busera igoteko eta gure ostaletxera joateko.

Gelara joanda garbitu giñan apur bat eta gero errira beratu giñan, azken eguna bezela, gure agurra emoteko Ondarreko⁽⁴⁾ inguru orreri.

2.015'eko Loraila'ren 4ko asteleena eta Txangolaritzaren azkeneko eguna:

Egun onetan ez gendun egin, eroan genduzan jantziak zorroetan apaintzea baiño besterik, goizeko 12'tarako gure logelaren giltzak artzairan edo arreran itzi bear genduzelako, eta ordu batetan busa artu eta egazkiñen zelaira eroan ginduzan, bertoko gordelekuan zorroak marratu eta gu joaten giñan egazkiñera eroateko.

4'terdietan eldu giñan Loiu'ko egazkin zelaira, eta an euki gendun gure suin ona zain, Lourdes eta ni etxera eroateko.

Benetan diñotsuet, txangolaritza ederra egin gendula Mallorkako ugartetik.

(1) Ilarnabarrak = garbanzos. (2) Egosari = potaje. (3) Opil goxo = tarta, tortada. (4) Arenal deitzen daute itsasbaterreko lurraldearen inguru orreri.

Nabarniz Kondaira zaarra gogoratu.

Zenon Uriguen

Pasiotarra

NABARNIZ erri txiki bat da kantauroko itxasaldetik gertu eta Santimamiñe gaineko medietan dagoena. Bere lurraldearen zati aundi bat Urdaibaiko Biosfera Erreserban onarritzen da, inguru aberatsa eta, arautegi berezi baten bitartez babestua. Gernikan artzen da bertarako bidea. Gaur egun 280 biztanle dauz eta jate-txe bi. Bere kondairaren aztarnak leen-aldieta-koak dozuz

Eguzkiari temploa.

“Leengo zaarren esaerak, guztiak jazoerak” Nabarnizen, Uribarri auzoan, Goikoetxe aurrean, eguzkiari jentil garaietan eskañitako tenplo baten aztarnak agiri dira. Tenplo orren historia ez da liburuetan agiri, baña bai eraiki baten “arri biribillak”, eguzkiaren zeñu argiak. Eta erriak argibide bat. “Leen Goikoetxe abade etxea izan zala”. Geroago tenploa desegin zan garaia egiteko eta onen ormetan arri biribillak erabilli ziran, gaur egun begi bistan doguzanak. Egiaz gure erriak eguzkiari begirune aundia izan dautso. Jai asko egiten dira neguko eta udako Eguzki jaietan Olentzero eta San Juanetan. “Eguzkilore”ots: karda-lorea jartzen da etxeko ate buruetan, izurrite eta tximisten okerretatik gordetzen dauzelako etxeak esan oi dabe.

Arrolamendi. Nabarniz, Arratzu eta Aulesti udalerrien mugan dagoen mendia da 560 m. Europa aldetik Euskal Errira etorritako Zeltak, K.a.VI mendean, Arrola mendian sustraitu ziran, emengo lur oparoetan eta andik ikusten diran lurralde eta itxasalde zabalagaitik. Egiaz mendi zelaitsu ori oso egokia zan Kastro bat jartzeko euren be-

giratoki eta defentsarako. Gaur egun Zelta erriaren kastro baten aztarnak agertzen dira mendi bizkarrean.

Zoritxarrez Arrolamendiko kastroa millaka egunetan sastraka eta luperia artean lorrinduta egon zan. Zorionez Bizkaiko Foru Aldundiaren zainketa eta babesarekin nazioarteko gazte ikaslariak lan goragarriak egiñik, udako oporraldietan, gaur egun argi ta garbi ikusten da kastro zaar orren leengo izakera, arrizko ormak, orma bitartetan iruzur bideak, etb. Azterketa lanak oraindik amaitu barik dagoz Kastro ortara joateko. Gernikatik Nabarnizko elizaldera eldu baño lenago Argiarro baserri ederraren aurrean pornalezko bidea artzen da, oiñez edo autoan, Arrola Goiko baserrirano eta emendik 300 metro zuzen jarraitu. Kastro militar orren aztarnak ikustea interesgarria da eta inguruko muino gainetik ikuspegi zoragarriak dituzu

Garaiak.

Garaia etxetik kanpo egiten dan eraikitxo berezia da garauak gordetzeko goiko egotegian ondo aizestatu daitezkan. Bizkaiko leen garaiak XIV mendekoak dira eta XVII menderarte baserri geienak jaso ebezan. Baña XVII garren mendean, artoa gure lurretan agertu zanean, ez ziran geiago egin eta egindakoak eraitsiak izan ziran. Zergaitik ori?. Sasoi artan gure errietan etxe eder eta aundiak egin ziran ganbaran garauak, frutak, ortuari ugariak.gordetzeko.

Ibarguen baserriko **garaia** Nabarnizen gelditzen dan bakarra da, 1571 eraikia, eta Euskal Erriko

zaarrenetarikoa. **Ibarguen** baserria Intxaurrea auzoan dago, oso ikusgarria da.

IX-X mendetan Nabarnizek aldaketa eraginkor bati asiera emoten dautso: Artzaintza ekonomiaren oñarriak alde batera utzi, bakartadea autsi, Kristoren bizigiroa auzo-kofradian bizi,

arrizko etxeak eraiki, instalazio barriak jarri, lur gorri oparotsuak laiatu eta arakatu, langintza eta ereintzan aritu, eta fruita arbolak landatu.”Gogoa dan tokian aldarrik ez”

Amaikagarren mendean San Millan Kogollako monakoak euren eragiña zabaldu naiez Bizkaian agertzen dira eta artu dabez opariak asmo ori betetzeko Egiaz, San Millan Cogollako artxi-boetan templu baten aipamenak aitatzen dira. Julio Caro Baroja ikerlariak Nabarnizen kokatzen dauz eta XI garren mendean Gorritiz de Susoko baseliza edo Gorostizako Santa Maria Eliza aipatzen da.

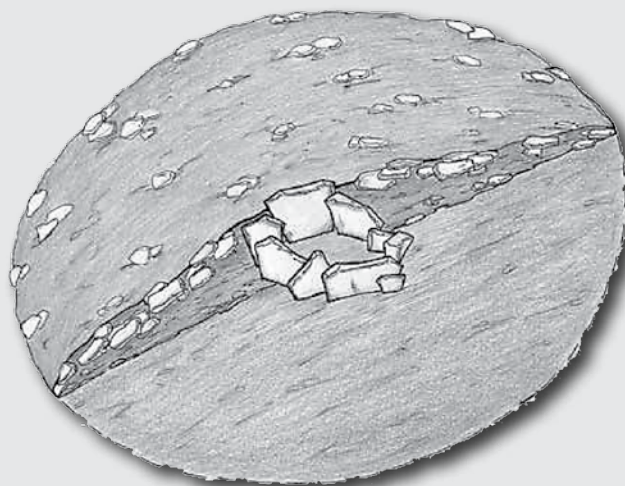
Eliza barria XVI garren mendean Nabarniz erria, “biotz batez alkarturik” jardun zan eliza gotikoa egiten, aundiegia sasoi artarako, eta jakiña, amaibakoa. “Gitxiegia ta larregia, beti kaltegarria” Azken batean, **XIX** garren mendean Alejo de Miranda eta Juan Belaunzaran arkitekto ospetsuak euren bizibideko ikerlan zorrotzak eta sakonak egiñik eliza neoklasikoa burutuko dabe. Eraikuntza monumentala da, eta Euskal Erriko neoklasiko arkitekturan adibide onenatarikoa. Plantaren erdian greziar gurutzea moldatzen lenengo eliza izan zan. Elizaren edertasunak barru aldean dagoz.eta bere sabaiak zeru urdiña dirudi. Erretaula nagusia, XVII mendean egiña, gaztaina zurezkoa urreztatua. Andra Mariaren irudia XVI mendean.

Nabarnizko Elizan ondasunik ederrena izan da Sagraio gotikoa, arrizkoa, arte ederrez eta apainduraz jantzia, XV mendean egiña, zutoiña marmola da gaur egun Begoñako Andra Mariaren elizan ikusi daikezu, ezker aldetik sartuta aurrera

Trikuarria,

“Leendik euskaldunen trikuarri edo jentilarriak erlijioso kutsua darie alde guztietatik eta mezu ixil bat dakarkigute ondorengoei. Amalur ixillaren gaiñean datzate euren gorpuzkiñak. Amalur ixillaren gaiñean, eta besoak zabalik artzen dauzen goiko uts urdiñaren babespean”. (Euskal Kondaira. (Manuel Estonba-Donato Arrinda, or.18)

Trikuarriak beti izan dira illobi monumentalak. Galarregi mendiko trikuarria 1990 urtean aurkitu eban Agiri Arkeologia taldeak itxuraz egoera onean. Baña ikerketaren bidez konturatu ziran baso lan batzuen ondorioz trikuarriaren ganbarako arri batzuk mugitu egin zirala. Agiri Arkeologia taldeak illobi-ganbara jatorrizko izakera egokitzeko arkitektura lanak egiñik ederki eraberritu dabe trikuarriaren ganbarari dagokion legez. Eta orain bere jatorrizko gisan ikusi daikegu. Trikuarriak 12 metroko diametroa eta 1,10 metroko altuera dauz eta Galarregi mendian dago, 602 m. Munjozuri trikuarria ezagutzeko Nabarnizko Zabaleta auzoan artzen da pornalezko bidea, oñez edo autoan, Kurtziagañera igoteko iturri ondoraño. Emen aldapa bat igon Galarregi mendira, ibilli Ereño muga aldera eta eroso topo egingo dozue Munjozuri trikuarria. Munjozuriko trikuarria Kultura ondasun gisa Kalifikatua dago, (25-2009 dekretua).

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (III)

2. ZATIAN.

Sarrera.

Kolon´tar Kristobal orduko denboran eta bere jaiotzazko senidetarenean kokatu gura ezker, bere senidetasuna ingurutzen eben Andere ta Jaun aundiak aurkeztu bear dituguz.

Eta orretarako, Kolon bera ta Mallorkan bizi ziranakaz batera, orduko Euskal Nafartar, Aragoi ta Gaztelaren erregeak, baita Jenoban bizi ziran beste Kolon leiñu batzuk, Kolonek lortutako ospearen billa ibilita, eurak be badaukielako naastutako antzerki onetan euren antzezlaritza, guzti oneik kontuan artuta arrazoizko egi inguruan ezarri bear doguz, Kolontar Kristobalen nortasunezko izaera orko ingurutik, bere argi guztiagaz bakanntzea gura ba dogu.

Nafarroa´ko Erregetzan.

Nafarroako erregetzaren izatasuna beren barnetik azaltzeko, IIn Karlos “Txarra” zana esaten eutsoneetik asiko gara.

IIn Karlos “Txarra”:

Nafarroaren Ebreauxeko IIIIn Felipe erregea ta IIn Juana, Frantzi-

ko Xn Luis “Buru Gogor” esaten eutsien erregearen alaba izan zanaren semea zan, eta euren izatasunezko bidetik, Nafarroako erregearen seme ta Frantziko erregearen biloba.

IIn Juana, IIn Karlos´en ama, Frantziko Xn Luis erregearen alaba bakarra izan arren, Frantziko erregetzan Salikako legeagaz, erregetzatik kanpo itxi eben.

1.289ko urtean Frantzian jaiotako Xn Luis “Burrakari” errege au, 1.305-1.316eko urte bitartean Nafarroako errege, eta Frantzikoa 1.314-1.316ko urte bitartean izan zanak:

-Ezarri ba eben Salikazko lege ori, Borgoñako Margaritagaz ezkontuta, Nafarroako erregeña izango zan IIn Juana alabea bakarrik euki eben, eta Margarita ezkontza-nasle

edo ezkon-loikerian ibiltzen zela, Xn Luisek, urkatu edo gargaillez ito egien agindu eban, eta IIn Juanaren garbitasunezko odolak zalantzan ipinita, Xn Luisen bigarrenengo ezkontzatik euki eban Juan seme bakarra il zalako, aukeratutako lengusuen bidetik moztu eutsoen IIn Juana eta bere seme IIn Karloseri Frantziko errege izateak.

Frantziko lurraldeetan IIn Karlosek bere oiñordekotasunezko bidetik, Txanpaña ta Brieko konderriak, Angulema ta Ebreaxekeko etxetik Normandian laterri batzuk, eta beste ondazun geiagoagaitik, bere osaba Frantziko VIIn Felipe erregeagaz asita, edestiko borroka luzeak euki ebazan bere bizitzan, bere ama IIn Juana eta bere aita IIIIn Feliperi Frantzian sortu eban Salikako legearen bidez, gure artean arrotza zana, kendu eutsozelako ondorengo ondasun guzti orreik.

IIn Juana ta IIIIn Felipe, IIn Karlosen gurasoak, konderri orreik Frantziko VIIn Feliperi emon bear eutsoezan Angulemakoko dukadoaren truke, Nafarroako errege gura izan ba eban.

Eta euren seme IIn Karlos berandu jaio zan lez, bitartean ori erabili eban bere senideak Frantziko erregetzaren atak izteko ariñautik: bere osabak Vn Felipe “Luzea” 1.316-1.322 eta IVn Karlos “Ederra” 1.322-1.328ko urte bitartean igongo eban Frantziko erregetzara, eta IVn Karlos, Nafarroako errege zana batera I Karlosen izenarekin, 1.328ko urtean il zanean, bere loba ta IIn Karlosen lengusua Baloiseko VIIn Felipe igongo eban Frantziaren erregetzazko aulkira.

1.332an Urrillaren 10ean jaio zan IIn Karlos Ebreaxekeko konderrian. Eta denbora onetan VIIn Felipek 4 urte eroan ebezalako Frantziko errege lez, berandu egin jakien, errege au aulkitik kentzea.

1.343an Iraillaren 23an egin eban Ebreaxekeko kondea, 1.378ko urterarte iraun ebena, une orreitan Frantziko Vn Karlosek IIn Karlos baituta, kendu edo jabetu egin zalako Ebreaxekeko konderriarekin.

1.348ko Iraillan, Izurri Baltza⁽¹⁾ agertu zan.

1.349an IIn Karlos igon eban Nafarroako erregetzara, bere ama IIn Juana il zanean.

1.349an Urrillaren 6an Frantzia ta Nafarroako errege Vn Karlosek, erregetzazko legez kendu eutson IIn Karloseri Ebreaxekeko konderria.

1.350eko urtean Iruñan koroatu eban IIn Karlos, eta beren gorteko zeregiñak bere anai Luisen eskuetan itzi on-

doren, bera buru belarri sartu zan Nafarroako erregearen eskubideko babes zeregiñetan, beren izlari-tzazko ulerpide aundia erakutsita.

Nafarroako erregearen Lege Biltzarra orduko aldirian, Frantzikoa baiño aurreratuago zan, eta IIn Karlos iraspen orreitan ondo oituta egon zan lez, Frantziko erregetzaren garrantzi aundienetariko bitarteko bat biurtuko zan.

1.350eko urtetan IIn Juan Frantziko erregetzara igon ebanetik, iñork ez zan gai Frantziko erregetza eskatzeko, eta IIn Karlos ortik aurrera, bere eskubideko indar guztian, Brie ta Txanpaiñako lurraldeen jabetasunak bir eskuratzeko aleginduko zan.

Lenengo Balois onein denborak, larritasun andikoak izan ziran diru ta gizarteko politika aldetik Frantziko erregetzan, eta geiago gogortu ziran, ingelesarekin 100 urteko borrokan sartu ziran.

IIn Karlosek, guda onen gizarteko nekegarri ta atsekabeko une aukerabiliko ebazan bere eskubideak berrezkuratzeko, bere bizitza osoa zalantza orreitan sartuz, eta beragaz Frantziko erregetza be zalantzazko aldakortasun⁽²⁾ gogorretan ipinita.

Eztabaida orreik, gogorrak izanez gain, ia IIn Karlosen bizitza osoan iraun eban.

“Txar” ez izen gaizto orren etorkizuna, baleiteke Izurri Baltzaren ostetik izatea, Nafar erregetzan %eko biztanletik irurogeita amarrean murriztuta, lurgintzaren lanerako beso ezean agertu ta Nafartarrak gose andian sartuta, gizon asko lapurketetan asi ziralako.

(1) *Izurri Baltza* = peste negra. (2) *Zalantzazko* = conjetural, confuso, oscuro. *Aldakortasuna* = inestabilidad.

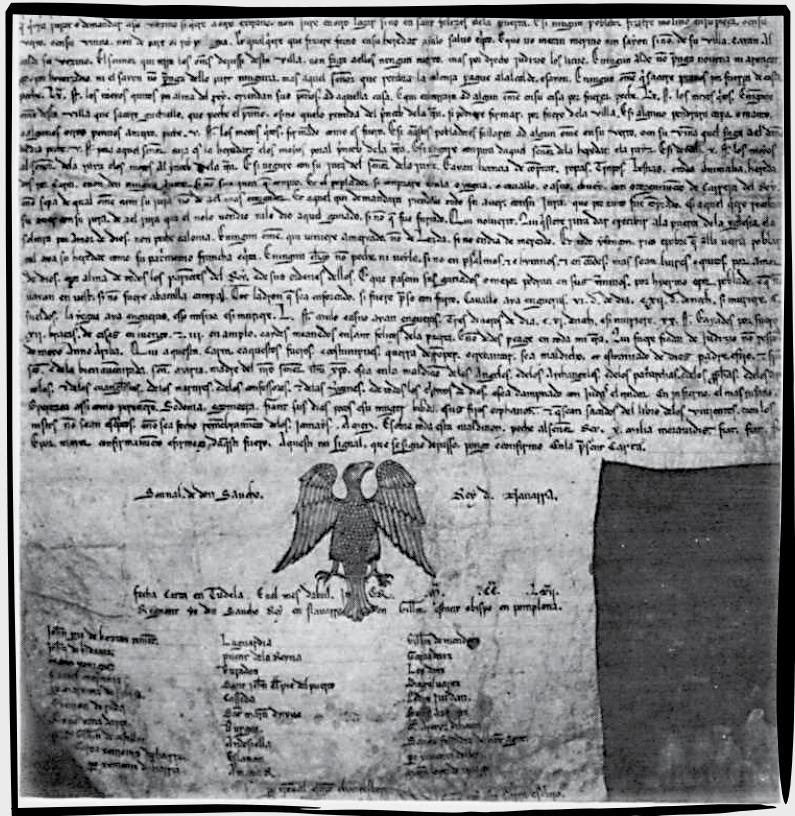
Neurri gogorrek artu bear izan ebazan lapurketa orreik bakezteko, batzuri lepoak moztu eta beste batzuk miiluzeko zubitik urkatuz, batera, baserritarrak zirikituta andiki batzuen aurka joan zitezten, geroago bere seme III In Karlosek bakeztu bear izan ebena, andiki orreik ostera goralduta. Eginkizun orreindordez ipini bear izan eben eutsienetik datorrela esaten dabe edestilari maltzur batzuk “Txar”rezko izen gaizto ori.

Ez da egia baiña.

“Txar”rezko ez izen gaizto ori, Frantziko erregetzatik, eta batez be Frantziko edestilari bidetik ta bera il zan ostetik datorrena da, oneik II In Karlos amurru aundian euki ebelako.

II In Karlos, Nafartarren andiki ta erritarren aldetik maitasun andian euki eben, naita bere izakera gogorragaz, biurkeriak egiteko al izan.

Badagoz beste gauza batzuk, Nafartarren bizitza geiago larrituko

ebena, legezko eta sasiko semeen artean bekaizkeri⁽¹⁾ aundi bitartez, beti borrokan ibiltako ondorio bidetik, Agramontes eta Beaumontesen alderdikeriak sortu ziralako, eta naita Europa osoan bardiñezkoa izan, Euskalerritarrentzat eta batez be Nafartarrentzat oso kaltegarri izan ziran. VI In Feliperen semea II In Juan “Ona”, 1.350/1.364 urte bitartean Frantziko errege zanak bere aitagiñarrebagaz batera, euren begikoa zan espainiar Alfonso de la Zerdaren Karlos semeari emon eutsoen Angulemakoko dukaterria, II In Karlosen ingurukoak il ebena, II In Karlosena zana, euki tearren.

Eta 1.351an Urtarrillaren 8an II In Juanek epaitu ondoren, Loubreko dorrean giltzapetu eban II In Karlos, bere ama II In Juanak, VI In Felipegaz egin eben ongunde edo ebazpena ezereztuta.

II Juanen bekaizko ekintza onegaitik, andiki geienak jokatatu eben II In Karlosen alde, azken baten onek, ez ebalako geiagorik egiten, Frantzia eta Nafarroako erregetzagaz euki ebazan eskubideak zaindu baiño besterik, baiña espetxean euki eben 1.356ko Azaroaren 9arte.

1.352ko urtean ezkondu zan II In Karlos, Frantziko errege II In Juan “Ona” 1.319/1.364 urte bitartean bizi eta errege 1.354/64ko urtetan zana, eta bere emazte Luxenburgoko Bonaren alaba izan zan, Frantziko Juanagaz.

(1) Bekaitz = envidia.

1.354ko urtean II n Karlos, Frantziako II n Juan bere aitagiñerrabagaz eriotzeraino etsaituta egon zan, berak eukezan oiñordeakaz, nor izan zala uste ebalako Frantziaren erregetza eskuratzeko, eta orren itxaropenekin beren erreñua sendotzeko etsaien aurka, Ingalaterrako errege III n Eduardogaz alkartu zan, gero 1.358an Frantziako Mertzel Etiennen iraultzari lagunduta.

Beartuta, Gaztelako I Pedro “Odol-zalegaz” 1.334-1.369 urte bitartetan bizi eta 1.350/1.369ko urte bitartetan errege izan zanakin, eta Aragoiko IV n Pedro “Zeremoni zaleen” artean, artekari lez egin bear izan eban, eta gero denborak zelan etorten ziranean, batagaz edo besteagaz bein-banan alkartuko zan.

1.364ko Jorraillaren 8an il zan Londresen II n Juan, V n Karlos errege aulkira igonda.

1.364an Loraillaren 16an Kotxerel erri ta Eurre’ko ibai inguruan, Nafarroako errege II n Karlosek galdu eban borrokagaz eta V n Karlos Frantziako errege lez Loraillaren 19an Reimseko Eleiz Nagusian koroatu ebenean, amaitu jakozan II n Karloseri, Frantziako erregetzagaz euki ebazan eskubide guztiak.

1.365eko urtean Saint Denisen Frantziako V n Karlos eta Nafarroako II n Karlosek egin eban elkargo bidetik, II n Karlosek Frantziaren erregetzagaz euki ebezan eskubideak itzi bear ebazan, euren aldeko jaurkintzaren antolakuntzak erreztuteko euki ebezan jabedunezko erriakaz truke eginda, eta II n Karlosek egokitu jakon Montpellierreko erritarrakaz arazo aundiak eukinda, oneik ez ebelako gura Nafartarren menpean egon.

II n Karlosen Nafarroako erregetza jarrera orretan lotuta eta Frantzia, Aragoi ta Gaztelako erregetzak gero eta indar geiagotan sartzen joan zirelako, Nafartar erregetzaren jabetasuna lortu gurean ibili ziran iru erregetza orreik, katolikotasunaren laguntza osoarekin.

Euskalerriko lurralde nagusiak bananduta egon ziralako, denboraren etorkizuna izango zan bakarrik bear zana, baten edo besteko erreñu orren eskuetan jaustea.

Azken baten eta maltzurrezko guzur utsezko denborak ziralako, Aragoiko II n Fernando ka-

tolikua izango zan indar askoren keiñadakin eta ariñautik II n Julio Aita Santuaren buldak eskerniatu ondoren, Nafarroako erregeak eleizatik kanpora bialtzea lortuko ebana.

1.378ko urtean gaztelarrak, 1.263an II n Teobaldok Tiebaseko errian liburutegi eta idaz agirien gorde lekua izan edin, eraiki eban gaztelua erre eban, barruan eukan artxiboaren arduradunezko zaindari eta paper guztiakaz.

II n Karlos “Txarra” deritxon au: Izakera gogorrekua, zorizale⁽¹⁾, odol bizikoa, eta mendekaria izan zan.

Ez ziran izan gitxiago baiña, Gaztelako I Pedro “Odol-zale” eta Aragoiko IV n Pedro “Zeremoni zale”ak. Orduko denboraren ekandu eta lojikazko bide giroak alan eskatzen ebalako.

II n Karlosek euki zituzen seme/alabak auek ziran:

Nafarroako Maria 1.360/1.420 urte bitartean bizi zana, ta 1.393an Aragon eta Jimeneztar Alfoso Aragoiko errege eta Ribagorzako kondea zanagaz ezkondu zana.

III n Karlos “Biotz Andikoa” 1.361/1.425 urte bitartean bizi eta Nafarroako errege izango zana.

Nafarroako Bona 1.364/1.389 urte bitartean bizi zana.

Nafarroako Pedro 1.366/1.412 urte bitartean bizi zana eta 1.411 Alezongo Katalinagaz ezkondu zana.

Nafarroako Felipe 1.368/ ?.

Nafarroako Juana 1.370/1.437 urte bitartean bizi zana, lenengo esteguetan bere lengusu Breñañako IV n Juan, eta 1.403ko urtean bigarrenez Ingalaterrako IV n Enrikegaz ezkondu zana.

Eta Nafarroako Blanka 1.372/1.385eko urte bitartean bizi zana, eta Frantziako VI n Felipegaz ezkondu zana.

Eta legezko ezkontzatik kanpo. Lizaso’tar Katalinagaz:

Leonel edo Lionel Muruzabal’eko kondea eta Nafarroako erregearen sasi/kumea,

(1) Zorizale = aventurero.

1.378/1.413 urte bitartean eta ezkondu barik, Lunako Epifaniagaz bost seme/alaba euki zituzenak.

Eta Joana, Nafarroako erregearen sasi kumea, 1378/1.413 urtetan bizi zana, eta 1.378an Bear´eko Joanegaz ezkondu zana.

1.387an Urtarrillaren 1ean il zan II In Karlos "Txar" au, bear eztan zorigaitz baten.

Bera etxean egonda eta burua joan jakon alako baten, zelaira jausi zan, eta osagillari deituta, onek, koñakagaz bustitako zapiekin ingurutu egiela beren gorputza agindu eban, eta eskuko su argiagaz egon zan morroien kriseillutik, su edo txingar tanta bat jausita, beren gorputza sua artu eban, eta itzaldu edo amatau ezinik, berton erreta il zan.

Beragaitik osteko surrumuruak, askoz txarragoak izan ziran etsai ta saltzailleari esker, berak bere bizitzan egin ebazanak baiño. Beren ekintzari geienez, egia ta zuzentasunak laguntzen eutsoezelako.

Ondorio labur bat lez.

Nafarroako II In Karlos onen erregetza eta ekanduzko bizi giro aiekaz konturatzeko, nai ta katolikotasunezko erlijioan batzangotzeko alegin aldetik egiten ebazan inki-zizio edo ta fede zainduak, errietako jabetasunaren aldakuntzak, espexeratzeak, erbesteratzeak, pozotasunak ta sarraski, edo ta egiten ziran ilketak ez dodaz ekarten, edeslan onen kondaira lar luzea litekelako.

Orduko errigizartearentzat orokorrezko edesti ori, oso garrazkeriko zigorpekua izan zan eta katolikotasun alderdikierizko arrazoietan edozer gauza gaitik griñatsuki⁽¹⁾

(1) *Griñatsuki* = *apasionadamente, excesivamente*.

ezartzen baziran izilpeak, sinistu ezinekoak izanda be, gaurko denboretaraiño iraun dabe.

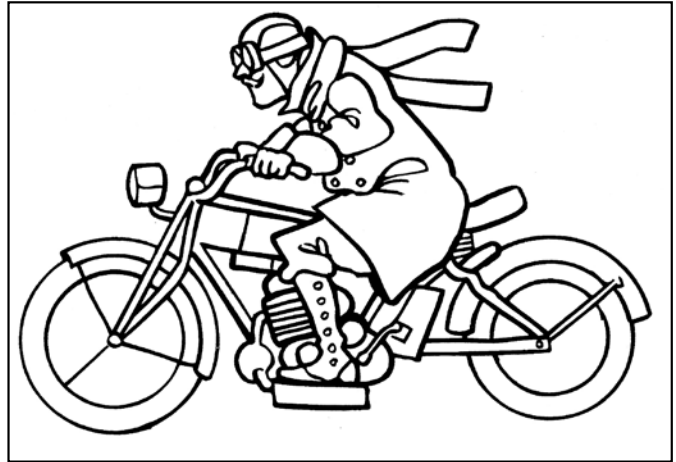
Ekintza orren esan naia da, asierazko edo ta IV n gizaldian artu ziran erabagiak, nai oker edo zuzenezkoak izan, ezer aldatu barik etorri dirala gure gaurko denboretaraiño.

Orregaitik ez gara arrigarritu bear, Kolonen Nortasunezko izatasun arloetan etorri diran ertzeko edo gogorrezko iziltasunagaitik, Europa osoaren berezko erriak euren nortasunera itzartu edo ta arduratuta itzuli ez zitezen, menpearen arrazoizko baldintza orreik orain be bizi bizirik daukaguzelako gure artean erlijio lez, eta erreza dalako ostonduta ekartea edestitik zear, egun baten asmatu ziran Batzangotasunezko sasikatolikotasunaren mendeko arrazoi orreik, guda indarkerizko keiñu edo meatxuekaz lagunduta etorri ba dira, gaur ikusi leiken lez.

Edo ta, ala uste dabe menperatzaille orreik, Kolonen izatasunezko nortasunekin batera, argituko doguzenak.

Euskaldun barrientzat ikasten

Zazpi utsak

Sudoku

				8		1		
8	5						2	
	1	3	5			6		
		8	1			4	5	
			3		7			
	4	7			5	3		
		9			3	8	7	
	3						9	4
		5		6				

3	1	2	9	6	7	5	8	4
4	5	8	1	6	2	3	7	9
6	7	8	3	4	9	1	2	5
1	6	3	5	8	7	4	9	2
2	1	5	4	7	3	6	8	9
8	9	2	3	4	1	6	5	7
7	4	6	1	2	8	5	3	9
8	6	4	5	7	2	3	1	9
9	2	7	6	3	1	4	8	5
5	3	4	8	9	7	2	6	1

ARPIDETZAKO TXARTELA

ZER aldizkaria artu gura dot eta bialdu egidazue zuzenbide onetara:

..... tar

..... kalean (auzoan..... zenbakian

..... errian, errialdean (probintzian)

Arpidetza ordaintzeko diru-etxera (bankura) bialdu ordain-txartela,

an daukadan zenbakidun diru-kontura.

ZABALDU DAGIZUN **"ZER"**. Arpidedun bakoitxak billatu begi beste bat!

Nafarroa, arragoa,
argiaren pausaleku
aizearen ibil-toki zabal,
esirik gabea.

Nafarroa, arragoa,
sua eta ura,
kondaira urratu baten oiartzun oiukatua.
Ametz bat baino geiago,
ez oparotasun osoa:
naiaren eta ezinaren
burrukatoki ekaitzez betea.

Nafarroa, arragoa
maats eta gari
maitasun eta gorroto
gezur eta egia gurea.
Nafarroa, arragoa
lur beroen sabel emankorra
eta goiko mendi otzen mendetako loa.

Nafarroa, zuur eta eroa,
lurrik maitatuena,
ormarik gabe utzitako etxea:
erreka gardenen negarrez
ibai lodietara ixurtzen ari den
odol bustikoarraren iturri bizia.

Nafarroa, arragoa
eta oinarri, eta oinaze
eta bidean zure bila ibiltzea ...
Pinudiek usaintzen dituzten
arri txigorrezko bidetan gora
o, Nafarroa, Nafarroa betikoa.